

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 41 (№ 11)

Київ – 2010

17. Строков А.А. Карпатская операция 1915 / А.А. Строков // Советская Военная Энциклопедия. – М., 1977. – Т. 4. – С.95–97.

18. Зайончковский А.М. Мировая война. Маневренный период 1914 – 1915 гг. на русском (европейском) театре / А.М. Зайончковский. – М.–Л.: Государственное издательство отдел военной литературы, 1929. – 414 с.

19. Бонч–Бруевич М.Д. Потеря нами Галиции в 1915 году. Ч. I: Через Карпаты в Венгрию зимою 1915 года / М.Д. Бонч–Бруевич. – М., 1920. – 116 с.

20. Строков А.А. Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне / А.А. Строков. – М.: Воениздат, 1974. – 616 с.

21. Бонч–Бруевич М.Д. Потеря нами Галиции в 1915 году. Ч. II: Катастрофа в 3–й армии / М.Д. Бонч–Бруевич. – М. – Л., 1926. – 124 с.

Антоник И.Д. Карпатська операція 1914–1915 гг.

Исследуются боевые действия в Карпатах во время Первой мировой войны, анализируется замысел и ход Карпатской наступательной операции 1915 года в условиях горно–лесистой местности, причины достижений и неудач российских войск в битве за Карпатские перевалы.

Ключевые слова: Первая мировая война, Восточноевропейский фронт, российская Юго–западная армия, битва за Карпаты, наступательная операция, горно–лесистая местность.

Antonik, I.D. The Carpathians operation in 1914–1915 s

The probed battle actions in Carpathians in the First world war–time, a project and motion of offensive of Carpathians is analysed operation of 1915 in the conditions of the mountain–wooded locality, reasons of achievements and failures of the Russian troops in a battle for the mountain passes of Carpathians.

Key words: the First world war, the east Europe front, the Russian South–west army, the battle for Carpathians, the offensive operation, the mountain–wooded locality.

УДК 94 (477)

Гай–Нижник П.П.

Управління коменданта Штабу гетьмана П.Скоропадського та його збройні підрозділи (1918 р.)

Висвітлюється структурна будова, штатне укомплектування та завдання збройних підрозділів Управління коменданта особистого Штабу гетьмана П.Скоропадського.

Ключові слова: Штаб гетьмана, Управління гетьманського коменданта, Гетьманат, конвой гетьмана, охорона гетьмана, Прісовський, Устимович, Скоропадський.

На управління гетьманського коменданта повністю покладалася особиста безпека гетьмана П.Скоропадського у 1918 р. Комендант підпорядковувався начальникові особистого Штабу гетьмана і призначався (за поданням начальника Штабу) окремим наказом П.Скоропадського по Штабу та по армії і флоту. В обов'язки коменданта входило «загальне спостереження за безпекою резиденції і нагляд за безпекою шляхів під час гетьманських мандрівок; організація охорони Пана Гетьмана як в місці постійного знаходження, так і в дорозі; завідування у всіх відношеннях Конвоем, Особливою охоронною Командою та іншими частинами, призначеними для охорони Пана Гетьмана; гаражем і стайнею» [1, арк.16]. Всі урядові та державні установи були зобов'язані надавати комендантові відомості щодо безпеки гетьмана. Усі його вимоги про вжиття заходів на захист гетьмана повинні були беззаперечно і негайно виконувати всі установи, відомства та організації країни. Військовослужбовці і цивільні особи, які відряджалися в розпорядження коменданта, перебували у повній його підлеглості і за ними зберігалися їхні попередні посади та грошове утримання. Повноваження і сфера діяльності гетьманського коменданта визначала спеціальна інструкція Штабу гетьмана, затверджена П.Скоропадським і підписана начальником Штабу. Гетьманський комендант мав звання генерального значкового, дорівнювався у правах з головноуправляючим і мав окремі права товариша міністра. Комендант палацу гетьмана мав свою резиденцію в Києві по вул. Олександрівській [2].

Цю винятково важливу посаду посів колишній отаман Окремого Запорізького загону і герой визволення Києва від більшовиків, губернський комендант Київщини, генерал–майор російської служби, генеральний хорунжий *Костянтин Адамович Прісовський (1878 – 15 лютого 1966)*. К.Прісовський мав початкову гімназійну освіту та за вільним визначенням вступив до служби у 131–й піхотний Тираспільський полк. У 1901 р. закінчив Чугуївське військово–училище звідки був випущений підпоручником у 130–й піхотний Херсонський полк. 1 січня 1909 р. був поручником того

ж полку, який квартирувався у Києві. Брав участь у Першій світовій війні; під час мобілізації був виділений для укомплектування 278-го піхотного Кромського полку (2-ї черги). З 16 серпня 1915 р. – полковник. У 1915 та 1916 рр. служив у 278-му піхотному Кромському полку, командував батальйоном, згодом став командиром цього полку. З 28 червня по осінь 1917 р. – командуючий 10-ю Туркестанською стрілецькою дивізією. Восени 1917 р. – начальник Київського військового училища. Під час служби у російській армії нагороджувався Георгієвською зброєю (14 червня 1915 р.) та орденом Святого Георгія IV ступеня (26 серпня 1916 р.). 16 вересня 1917 р. був представлений до звання генерал-майора російської служби, але так і не був призначеним через нестабільне становище Тимчасового уряду та більшовицький переворот у Петрограді[3].

Восени 1917 р. перейшов на бік Української Центральної Ради. Під час вуличних боїв з більшовиками у Києві в січні 1918 р. командував сформованим офіцерським загonom, на чолі якого разом із військами УНР залишив Київ. З 9 лютого 1918 р. – начальник Окремого Запорозького загону (згодом – бригади). З 3 березня 1918 р. – губернiальний комендант Київщини. За Гетьманату П.Скоропадського – генеральний хорунжий Української Держави і комендант особистого Штабу гетьмана України. В листопаді 1918 р. сформував т.зв. Запорозький загін для боротьби з Директорією, який проте вже в перший же день перебування на фронті під Києвом перейшов на бік Директорії.

К.Прісовський не підтримав відновлення УНР на чолі з Директорією й з січня 1919 р. подався на службу у Збройні сили Півдня Росії (Добровольчу армію генерала А.Денікіна). З осені 1919 р. – начальник Константинівського військового училища, що згодом було переведено з Києва у Крим (1919–1920 рр.). У 1920 р. був підпорядкований (як начальник військового училища) Російській армії генерала П.Врангеля. Наприкінці вересня 1920 р. на Українському з'їзді в Севастополі, де було обрано Національний блок, й ухвалено організувати для боротьби з большевиками українську армію під національним прапором і командою українських старшин, але підпорядковану верховній владі П.Врангеля, К.Прісовський був обраний представником українського Національного блоку по військовим справам при П.Врангелі[4, арк.71]. З листопада 1920 р. К.Прісовський в еміграції, спочатку у Болгарії, а потім – в Югославі та Франції, де й помер 15 лютого 1966 р. у м.Мужен. П.Скоропадський, навіть після падіння Гетьманату, зберіг про нього якнайкращі спогади. Він, зокрема, писав: «Комендантом був в мене генерал Прісовський, прекрасна людина, про яку я завжди зберезу пам'ять як про бездоганну людину. До останньої хвилини він виконував свій борг, незважаючи на те, що ризикував багатьом»[5, с.214].

В підпорядкуванні гетьманського коменданта перебували помічник коменданта (з правами командира бригади), старшини для доручень (старший старшина для доручень мав права командира полку), канцелярія (начальник з правами начальника відділу міністерства), самохідний відділ (командир відділу мав права командира полку), конвой (його командир користувався правами командира бригади), особиста охоронна команда та гетьманська стайня (її начальник мав права командира батальйону). Помічник коменданта і старшини для доручень у своїх діях керувалися особливими інструкціями начальника Штабу гетьмана, а до їхніх обов'язків входило забезпечення оперативного управління охоронними

підрозділами Штабу, встановлення порядку чергування по управлінню гетьманського коменданта та виконання спецзавдань коменданта під час службових відряджень.

Канцелярія (у складі начальника, діловода, журналіста, писаря, друкарки та кур'єрів) здійснювала діловодство підрозділу.

Самохідний відділ мав у своєму розпорядженні автомобілі, мотоцикли, велосипеди, автомобільне майно і матеріали, що призначалися для використання гетьманом та його Штабом. Начальником цього відділу могла бути призначена лише особа, що закінчила вищі автомобільні курси. Всі автомобілі розподілялися гетьманським комендантом за посадовими особами Штабу відповідними нарядами, які реєструвалися у спеціальному щоденникові із зазначенням верстового пробігу та витрат пального. Помічник начальника відділу був ще й завідуючим гаражем. У відділі також служили конторник, діловод, старший механік гаража, водії та їхні помічники, кур'єри-мотоциклети, писар і друкарка.

Гетьманська стайня призначалася «для утримання і виїзду запряжених та верхових коней Пана Гетьмана та його світи, а також для збереження екіпажів, упряжі, сідел і манежу». Її завідуючий підпорядковувався коменданту. Крім нього, до особового складу стайні належали діловод і ветеринарний лікар, призначалася необхідна кількість обслуги із козаків[6].

Власний конвой ясновельможного пана гетьмана також підпорядковувався гетьманському коменданту[7]. Положення «Про Головну квартиру гетьмана» чітко вказувало на обов'язки гетьманського конвою та його статус, а саме: «військова частина, призначена для охорони Пана Гетьмана і Його родини», що прирівнювалася до кавалерійського полку. Особовий склад конвою числився на дійсній військовій службі. Загальні права і обов'язки конвойних визначалися військовими законами і статутами, а спеціальні охоронні – Статутом залогової (гарнізонної) служби і особливою інструкцією коменданта, затвердженою начальником Штабу гетьмана. Старшини конвою призначалися на посаду комендантом за поданням свого командира. Умови комплектування конвою козаками визначалися за взаємним узгодженням начальника Штабу і військового міністра[6].

Особовий склад конвою розташовувався в Києві в Микольських касарнях[8]. В липні 1918 р. Мала Рада міністрів (реєстр №6 від 16, 17 липня 1918 р.) асигнувала 60 млн. крб. «на негайний ремонт будинків Миколаївських казарм для власного конвою Пана Гетьмана»[9, арк.163в]. 16 серпня 1918 р. Мала Рада міністрів внесла деякі зміни до проекту штатів Власного конвою пана гетьмана[9, арк.26]. 21 серпня Мала Рада міністрів вказала на потребу ретельного відбору конвойних, встановлення для них збільшених посадових ставок і військових звань. 17 вересня П.Скоропадський затвердив ухвалену урядом Постанову «Про штати Власного Конвою Ясновельможного Пана Гетьмана всієї України», в якому зазначалося вважати їх дійсними з 1 травня 1918 р.[10, арк.1]. Загальний склад конвою було сформовано із штабу та 3 сотень: офіцерської (формувався винятково зі старшин), кінно-кулеметної та козачої. Старшини озброювалися револьверами, козаки та вартові – шаблями і гвинтівками, а кінно-кулеметна сотня – 6 кулеметами системи «Максим» та 12 кулеметами системи «Льюїс».

Начальником Власного конвою гетьмана був генерал-майор російської служби, генеральний хорунжий Армії Української Держави *Юрій*

Костянтинович Устимович¹ (22 листопада 1873 – грудень 1968). Закінчив 3-й Московський кадетський корпус. До служби вступив 31 серпня 1892 р. Закінчив Миколаївське кавалерійське училище (1894), вийшов підпоручиком до Лейб-гвардії Гродненського гусарського полку (Варшава). 8 серпня 1898 р. став поручником, 6 грудня 1899 р. – штаб-ротмістром, 6 грудня 1903 р. – ротмістром і того ж числа 1907 р. – полковником. Два роки і два місяці командував ескадроном. 23 січня 1914 р. призначений командиром 8-го гусарського Лубенського полку (на січень 1915 р.), яким командував й у 1916 р. У його лавах 24 січня 1915 р. був представлений до чину генерал-майора (по армійській кавалерії)[11,с.147]. З 2 лютого 1916 р. – командир 1-ї бригади 8-ї козачої дивізії[11,с.147]. У 1917 р. – командир бригади 2-ї, а потім 8-ї кавалерійських дивізій. За час служби в російській армії був нагороджений орденами Святої Анни III ст. (1910 р.) та Святого Станіслава (1913 р.), а також Георгіївською зброєю (3 січня 1915 р.)[12].

3 травня 1918 р. – начальник Власного пана гетьмана конвою. З 6 червня 1918 р. – генеральний хорунжий Армії Української Держави. 14 грудня 1918 р. у складі Офіцерських дружин здався військам Директорії, незабаром був відправлений до Німеччини.

З 9 вересня 1919 р. – у резерві чинів військ Новоросійської області Збройних сил Півдня Росії. З січня 1920 р. – командир Окремої кавалерійської бригади при обороні Криму. З березня 1920 р. перебував у резерві офіцерів Російської армії генерала П.Врангеля; на 25 березня 1920 р. перебував у Джанкої. Емігрував до Франції, де вів активне громадське життя у проросійських колах, співробітник (до 1967 р.) журналу «Военная Быль»[13]. Автор спогадів: «Напередодні великої війни: Із спогадів командира 8-го гусарського Лубенського полку» (російською мовою, 1965 р.)[14].

Командир конвою отримував ранг генерального хорунжого та права командира окремої бригади з річним утриманням у 10 тис. 800 крб. Його помічники з муштрової і господарської частини (полковник або військовий старшина) – 9 тис. 600 крб., осавул (сотник) – 7 тис. 200 крб., сотенні командири (військові старшини або полковники) – 8 тис. 400 крб., півсотенні (сотники або військові старшини) – 7 тис. 200 крб., чотові командири, начальник зв'язку і вартові старшини в палаці гетьмана (сотники, значкові або хорунжі) – 6 тис. крб. Рядові посади другої і третьої сотні комплектувалися «з козаків, або найманних людей від хліборобів по вибору і за відповідальністю командира конвою». Крім грошового утримання (2 тис. 500 – 3 тис. 500 крб. на рік), вони одержували повне харчове задовolenня та помешкання. Загальний склад гетьманського конвою нараховував 53 старшини (з них 30 вартових), попа, дяка, капельмейстера, 8 військових урядовців, 614 муштрових і 203 немустрових козаків[15]. Б. Стеллецький згадував, що «для безпосередньої охорони уряду гетьмана були сформовані дві сотні гетьманського конвою (одна піша, друга – кінна), переважно з колишніх офіцерів»[16].

Станом коней та умовами їхнього утримання опікувався начальник стайні, посада якого відповідала командира батальйону. Харчування козаків здійснювалося за державний кошт, як, власне, й прокорм коней гетьманського конвою. 5 вересня 1918 р. Мала Рада міністрів ухвалила

¹ В наказах Військової Офіції 1918 р. помилково названий Миколаю Устимовичем.

асигнувати «на харчування Власного Конвою та покриття видатків Власної Канцелярії» 92 тис. 615 крб.[9,арк.34]. Закупівлею харчу займався начальник господарської частини, який оголошував відповідний конкурс постачальників. Зацікавлені особи чи організації повинні були подати до канцелярії конвою (в Микольських касарнях) свої заяви у запечатаних конвертах з доданням завдатку в розмірі 10% готівковими грішми зі всієї суми поставки. Торги заздалегідь призначалися на певний день, як, наприклад, було 9 вересня 1918 р. Тоді було оголошено торги на постачання власному конвою пана гетьмана на 1918 і 1919 рр. Загалом на потреби конвою було необхідно закупити: «м'яса в кількості 5.950 пудів, крупи гречневої 1000 пудів, пшени 1000 пудів, перлової крупи 250 пудів, цибулі 150 пудів, соли 1500 пудів, масла коров'ячого 150 пудів, свіжої капусти 300 пудів, кислоти 500 пудів, бураків 200 пудів, моркви 80 пудів, свинський сала 80 пудів, муки пшеничної подболточної 150 пудів, картоплі 1700 пудів, томату 110 пудів, сметани 200 пудів, лаврового листу 1 пуд, перцю душистого 20 фунтів, перцю гирького 20 фунтів, уксусу 100 бутілок, лимонної кислоти 20 фунтів, овса 8000 пудів, сіна 98.000 пудів і соломи 29000 пудів»[17]. Іноді керівництво конвою не лише купувало, а й продавало, як, скажімо, 14 жовтня 1918 р. в тих же Микольських касарнях на Печерську були проведені публічні торги з продажу 14 коней з власного конвою пана гетьмана[18].

Особиста охоронна команда гетьмана, яка також підлягала гетьманському коменданту, була окремою військовою частиною і прирівнювалася до полку. Існувало «Положення про особисту Охоронну команду Гетьмана». Це – короткий підзаконний акт, котрий частково регламентує діяльність чинів особистої Охоронної команди П.Скоропадського, яка виконувала функції фізичної охорони Гетьмана та членів його родини. З точки зору інтересів контррозвідки це Положення містить лише основні принципи взаємодії особистої Охоронної команди Гетьмана із спеціальним органом – Особливим відділом штабу Гетьмана і місцевими розшуковими підрозділами. В ній служили виборні надійні особи, єдиним завданням яких була охорона П.Скоропадського «як при знаходженні в місці постійної резиденції, так і під час мандрівок по залізничним, шосейним і водним шляхам». З цією метою у складі охорони було встановлено постійні нерухомі і перепускні пости у палаці гетьмана, розроблявся бойовий рахунок із залученням особистого конвою гетьмана та інших охоронних підрозділів, відпрацьовувалася система заходів з нагляду за місцевістю і спорудами, що безпосередньо прилягали до палацу, і за шляхами постійного проїзду гетьмана та його родини, встановлювався зв'язок з центральними та місцевими розшуковими установами для визначення засобів охорони в непередбачених випадках. Старшина, що командував охоронною командою і виконував обов'язки завідуючого, за поданням гетьманського коменданта призначав начальника Штабу гетьмана.

На чолі особистої охоронної команди гетьмана було призначено полковника *Миколу Аркаса*. М.Аркас перед гетьманським переворотом був командиром кінного відділу, що мав охороняти Центральну Раду, але особисто з'явився до П. Скоропадського, перейшовши таким чином на його бік. Заступник генерального писаря І.Полтавця – Острияніці полковник Б.Неїло розповідав 10 листопада 1919 р. у Перемишлі Є.Чикаленко, що коли влітку 1918 р. гетьманськими спецслужбами було розкрито закат проти гетьмана, «в якому були замішані члени конвою – українці,

що мали зв'язки з деякими членами Національного союзу, то з того часу Скоропадський став з недовір'ям ставитись до українців, а натомість зблизився з російським офіцерством, яким оточив себе» [19, с. 153]. В листопаді 1918 р. М. Аркаса було заарештовано гетьманським особливим відділом за його участь в підготовці повстання проти П. Скоропадського, в чому він згодом зізнався [5, с. 303, 310].

Завідуючий командою прирівнювався в правах до командира полку, його старший помічник – до командира батальйону, молодші помічники і старшини для доручень – до командирів рот, старші вартові – до молодших офіцерів, а вартові – до унтер-офіцерів. Члени особистої охорони перебували на державній службі, а заробітню платню одержували з особливого фонду гетьмана. Якщо виникала необхідність збільшення кількості охоронців, то начальники розшукових установ мали додатково відрядити своїх співробітників, а начальник, що відрядив підлеглих, ніс за них повну особисту відповідальність. У місті перебування гетьмана та його родини (чи мандрівки) особиста охорона діяла за загальним планом, затвердженим начальником Штабу гетьмана. Окрім військових статутів охоронна команда в своїх діях керувалася ще й особливими інструкціями гетьманського коменданта. Звичайний штат особистої охорони гетьмана складав 122 особи, а саме: завідуючий, старший і молодший помічники завідуючого, 4 старшини для доручень, 2 старших вартових, діловод, писар, розсильний при канцелярії, 55 постійних постових у районі резиденції, 46 наглядачів, 7 наказних і 2 водія. Нову українську форму носили лише постові в околицях постійної резиденції гетьмана [1, арк. 39–39зв, 66зв–68, 70зв].

Посади завідуючого командою відповідало звання полковника або військового старшини (10 тис. 800 крб. річних), його старшого і молодшого помічників – сотника (9 тис. 600 крб. і 8 тис. 400 крб.), старшини для доручень – значкового або хорунжого (8 тис. 400 крб.). Інші службовці охоронної команди військових звань не мали, їхній ранг дорівнював відповідним співробітникам підрозділів Державної варти, але плата була значно вищою. Так, старший вартовий отримував 8 тис. 400 крб. річних, а вартовий – 7 тис. 200 крб.

Завідуючий охороною складав щоденний наряд чергових і представляв їх гетьманському коменданту. Якщо обставини змінювалися, він розробляв новий план охорони і табель постам, який подавав коменданту на затвердження. В його обов'язки входило ведення повного обліку персоналу, який служив у палаці, включно конвойних гетьмана. При виникненні підозри до особи завідуючий охороною командою вживав заходів для її затримання, про що доповідав коменданту. При необхідності він міг викликати власний конвой гетьмана. Охорона щоденно оглядала всі приміщення, які безпосередньо прилягали до власних покоїв гетьмана, про що складали поіменно відомість. На шляхах постійного проїзду гетьмана огляду підлягали споруди водопостачання і каналізації. Для цього залучалися також урядовці Київського градоначальства. У місцях найчастішого перебування гетьмана проводилася реєстрація і перевірка постійних мешканців, встановлювалися секретні наглядові пости.

Завідуючий охороною командою повинен був мати «таємних освідомачів для висвітлення життя і зносин не тільки підлеглої йому охорони, але й всіх, що стоять на обліку і службі при будинку Гетьмана». Але при цьому в окремому положенні «Про особливу охоронну команду ясно-вельможного Пана Гетьмана» зазначалося, що «чини охорони при доборі

відомостей про осіб у нагляді повинні були обережними, конспіративними, щоб своїми діями і розмовами не нашкодити справі і не образити особу, яка досліджується. Варто завжди пам'ятати, що нагляду підлягають всі без винятку особи, а не тільки ті, про кого є неблагодійні відомості» [1, арк. 39–39зв, 66зв–68, 70зв]. Особиста охорона діяла у взаємозв'язку з особливим відділом Штабу гетьмана. Вона виконувала доручення з нагляду за окремими особами в районі резиденції гетьмана, а особливий відділ проводив розробку відомостей, одержаних від охорони. Свої спільні заходи вони здійснювали за погодженням із начальником Штабу гетьмана, крім екстрених випадків, які виникали у разі гострої потреби.

Загін особного призначення устанавлювався з метою забезпечення порядку в місцях перебування гетьмана² Він підпорядковувався начальникові Штабу гетьмана і прирівнювався до окремого батальйону [20]. 19 жовтня 1918 р. начальник Штабу гетьмана О. Аккерман виступив перед Радою міністрів з доповіддю про виділення «коштів на утримання членів загону» (обрахунком з 1 жовтня 1918 р.). Бюджетова комісія повідомила про можливість асигнувати, а уряд ухвалив, 55 тис. 771 крб. [21, арк. 21] Обов'язки особового складу загону визначалися військовими статутами і особливою інструкцією начальника Штабу гетьмана. Помічник командира загону, господар і командири взводів прирівнювались у правах до ротних командирів, а унтер-офіцери – молодших офіцерів, хоча за чисельністю загін відповідав лише сотні [22]. Загін окремого призначення, який складався з двох взводів. У кожному з них було 3 стрілецьких і 1 панцерний відділи. Загін окремого призначення являв собою підрозділ швидкого реагування і застосування в різних екстремальних ситуаціях [1, арк. 39–40зв, 75–76]. А. Денікін вважав, що організація контррозвідки і «загони особливого призначення» в Україні домінували над «багнетами», тобто над питанням створення армії [23, с. 146].

Таким чином можна зробити висновок, що Штаб гетьмана відіграв одну з ключових ролей в державотворчій роботі за часів гетьманування П. Скоропадського і явив свого роду службу безпеки, розвідки, контррозвідки та охорони держави водночас. Цілком вірогідно, що через такі широкі (особливо силові) повноваження Гетьманської квартири взагалі і Штабу гетьмана зокрема, П. Скоропадський намагався створити власний уряд і, за сумісництвом, силову структуру, які (в тіснішому полі найближчих і довірених йому особисто осіб) надав би гетьманові можливості діяти більш самостійно в управлінні державою, уникаючи тотального контролю окупаційної німецької влади та політичних галасів своїх противників. Втім, сили Штабу гетьмана не могли замінити армії,

² У структурі особистого Штабу гетьмана існував також Осібний (особливий) відділ. Відповідно до Положення «Про Осібний відділ Штабу Гетьмана, компетенцію його посадових осіб і підрозділів» відділ мав завданням відстежувати різні політичні та національні течії у суспільстві щодо ставлення до особи гетьмана, розробляти заходи по боротьбі урядових установ з антидержавною діяльністю політичних партій, організацій та окремих осіб, інформувати про діяльність політичних партій та громадських рухів України, які могли шкідливо вплинути на внутрішню ситуацію в Українській державі та її міжнародні відносини. Окремі агенти відділу здійснювали розвідувальні функції й за кордоном України. Осібний відділ також був зобов'язаний виконувати окремі доручення начальника Штабу гетьмана щодо галузі своєї безпосередньої діяльності [ЦДАВО України. – Ф. 2469. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 44–45]. Таким чином відділ фактично виконував роль політичної розвідки та контррозвідки й мав надзвичайні повноваження щодо інших офіційних установ Української держави.

а відтак, передбачаючи антигетьманський заколот, об'єктивно не могли протистояти переважаючим силам Директорії в листопаді–грудні 1918 р.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів виконавчих органів влади (далі – ЦДАВО України). – Ф.2469. – Оп.1. – Спр.1.
2. Там само. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.136. – Арк.37,51; – Ф.3766. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.28,107.
3. Дивіться: Залесский К.А. Кто был кто в Первой мировой войне. – М., 2003; «Военный орден святого великомученика и победоносца Георгия. Биобиблиографический справочник» – М.: РГВИА, 2004; Общий список офицерским чинам русской императорской армии. Составлен по 1-е января 1909 г.; Тинченко Я. Офицерский корпус армии Украинской Народной Республики. – К., 2007; Егоров Н.Д. Русский генералитет накануне Гражданской войны. (Материалы к биографическому справочнику). – М., 2004; Список полковникам по старшинству. Составлен по 01.08.1916. – Петроград, 1916.
4. Centralne wojskowe archiwum w Warszawie. – Ф.380. – Оп.3. – Спр.103.
5. Скоропадський П. Спогади. – Київ – Філадельфія, 1995.
6. ЦДАВО України. – Ф.2469. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.16–44 зв.,51; Ф.1074. – Оп.1. – Спр.22. – Арк.4; Державний вісник. – 1918. – 26 липня.
7. Подібний «Власний Його величості конвой» був установлений в Росії 1828 р. Охорону Катерини Великої в поїздах здійснювали донські козаки. Павел I не мав власного конвою, хоча й його та членів імператорської сім'ї й охороняли донські козаки. Олександра I лейб-гвардії козакий полк. Проте як штатний підрозділ імператорський конвой утворився лише за Ніколая I. Він називався Кавказько–Горським на півескадромом й складався з кавказьких узденів та князів, кабардинців, чеченців, кумиків, лезгинів та інших кавказьких народів. Відповідно до штату 1830 р. в конвої служило 40 осіб та 5 офіцерів. За Олександра II його конвой складався з двох ескадронів–кавказців: 1 взвод – грузини, 2 взвод – горці (чеченці, кумики та інші), 3 взвод – лезгини, 4 взвод – мусульмани інших національностей Кавказу. До конвою входила також команда кримських татарів. Згодом з'явилися терські й кубанські козаки. Цар Олександр III розформував конвой Кавказького ескадрону. У 1891 р. скасували й команду лейб-гвардії кримських татар. Відтоді у конвої служили лише терські та кубанські козаки. Форма конвойців стала однаковою й доволі яскравою. Парадна форма складалася з червоної черкески та білого бешмету під нею. Газирі, кинджал і шашка були у сріблї, срібними стали й еполети у офіцерів з вензелем імператора. У нижніх чинів на плечах був плетений шнур червоного кольору з розширенням на кінці, де також ставили емблему царя. Папахи з червоним верхом та з металевими стрічками. Щоденна черкеска мала синій колір з червоною обробкою та бешметом. Згодом офіцерами конвою стали люди з військовою освітою, а для нижніх чинів підбирали високих та кремезних. У 1915 р. сотні імператорського конвою брали участь у боях з німцями і за свою хоробрість конвойці отримали 147 Георгієвських хрестів (декотрі по два–три). Після Лютневої революції, 4 березня 1917 р. Верховний головнокомандувач М.Алексєєв своїм наказом переіменував імператорський конвой у «Конвой Верховного головнокомандувача», а в червні того ж року його було розформовано і конвой припинив своє існування.
8. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.24 а. – Арк.16 зв.; Державний вісник. – 1918. – 16 жовтня.
9. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.24 а.
10. Там само. – Спр.179.

11. Списокъ генераламъ по старшинству. Справлен по 10-е Юля 1916 г. – Петроград: Военная Типографія Императрицы Екатерины Великой (въ зданіи главнаго штаба), 1916.

12. Дивіться: «Военный орден святого великомученика и победоносца Георгия. Биобиблиографический справочник». – М.: РГВИА, 2004; Волков С.В. Белое движение. Энциклопедия гражданской войны. – СПб.; – М., 2003; Список полковникам по старшинству на 01.03.1914; Волоков С. В. Офицеры армейской кавалерии. – М., 2004. – С.539.

13. Волоков С.В. Офицеры армейской кавалерии. – М., 2004. – С.539; Незабутые могилы. – М., 2005. – Т. 6. – Кн. 1. – С.446.

14. Устимович Ю.К. Накануне великой войны: Из воспоминаний командира 8-го гусарского Лубенского полка // Военная Бель. – 1965. – №73.

15. ЦДАВО України. – Ф. 1064. – Оп.1. – Спр.179. – Арк.1–7,12–15; Ф.2469. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.39–39зв.

16. ЦДАВО України. – Ф.Р.4547. – Оп.1. – Спр.1; Стеллецкий Б. «Гетман П. Скоропадский. Воспоминания о событиях на Украине в 1918 г. От Грушевского до Петлюры». Рукопис, 1923. – С.89–90.

17. Державний вісник. – 1918. – 6 вересня.

18. Там само. – 16 жовтня.

19. Чикаленко Є.Х. Щоденник, 1919–1920. – Київ – Нью-Йорк: Вид-во ім. Олени Теліги, 2005.

20. ЦДАВО України. – Ф.2469. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.39–41,55–59; Державний вісник. – 1918. – 22 липня.

21. Там само. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.136.

22. ЦДАВО України. – Ф.2469. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.39–41,55–59; Державний вісник. – 1918. – 22 липня.

23. Деникин А. И. Очерки русской смуты // Вопросы истории. – 1991. – № 1.

Гай-Ныжньк П.П. Управление коменданта Штата гетмана П.Скоропадского и его вооруженные подразделения (1918 г.)

Освещается структура, штатное комплектование и задачи вооруженных подразделений Управления коменданта личного Штата гетмана П.Скоропадского.

Ключевые слова: Штаб гетмана, Управление гетманского коменданта, Гетманат, конвой гетмана, охрана гетмана, Присовский, Устимович, Скоропадский.

Hai-Nyzhnyk P.P. Management of commandant of the State of hetman P.Skoropadskyi and his armed subdivisions (1918)

A structural structure, regular making up of the staff and tasks of the armed subdivisions of Management of commandant of the personal State of hetman P.Skoropadskyi, is retined in the article.

Key words: Staff of hetman, Management of hetman commandant, Getmanat, escort of hetman, guard of hetman, Prisovskyi, Ustymovych, Skoropadskyi.